

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання науково-методичної
ради Миколаївського обласного Центру
туризму, краєзнавства та екскурсій
учнівської молоді від 30 травня 2019 року

Голова НМР

 Т. АНДРІЙЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ департаменту освіти і науки
Миколаївської облдержадміністрації

08.08.2019 № 429

Навчальна програма
дослідницько-експериментального напрямку
«Географія»

м. Миколаїв – 2019

Навчальна програма дослідницько-експериментального напрямку
«Географія» (Затверджена Вченою радою МОШПО, Протокол №3 від 19.09.07)

Автори:

Федоренко Микола Іванович, вчитель географії вищої категорії, вчитель-методист, керівник обласного відділення Наук про Землю

Рецензенти: I

Слюсар О.І., методист Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Шпиклірний. І.В., учитель географії вищої категорії, учитель-методист

Пояснювальна записка

Дослідницька діяльність – вища форма самостійної діяльності учня. Формування науково-дослідницьких вмінь у школярів – процес складний і довготривалий. Основна мета програми – формування творчої особистості, яка володіє навичками самостійної науково-дослідницької роботи, орієнтується в сучасному потоці географічної інформації, має необхідний багаж географічних знань і може застосувати їх на практиці.

Завдання керівника наукової секції – поступово й методично формувати науково-дослідницькі навички; визначати найкращі, найбільш ефективні шляхи виконання роботи, розчленовувати її на певні складові та розділяти, виробляти в учнів навички поєднувати дослідницьку діяльність з науковою, а також з'ясувати можливість подальшого застосування результатів науково-дослідницької роботи.

Навчальна програма наукової секції „Географія” розрахована на учнів 9-11 класів загальноосвітніх шкіл.

Навчання проводяться в три етапи:

- перший – теоретичні основи курсу;
- другий – практичні заняття;
- третій – індивідуальні консультації.

Навчання закінчується конференцією, де проводиться аналіз і оцінка творчих досягнень в науково-дослідницькій роботі учнів-членів Малої академії наук. Оцінюються можливості проведення науково-дослідницької діяльності за межами школи.

Програма складається з навчально-тематичного плану, що має три частини, нерозривно пов'язаних між собою, списку рекомендованої літератури.

Програма першого року навчання включає розділи підготовки донаукової роботи та загальнопедагогічні. Велика увага приділяється основам методики вибору наукових тем, визначення цілей і методів наукових досліджень та використання джерел географічної інформації, методиці написання та оформлення науково-дослідницьких робіт.

Велика увага приділяється в перший рік навчання краєзнавству. Адже краєзнавство розвиває учнів, прищеплює їм уміння дивитися на світ очима дослідника. В процесі краєзнавчих спостережень відбувається активне засвоєння учнями навчального матеріалу і набуття навичок, необхідних у житті. Краєзнавчий принцип дає можливість будувати роботу з юними науковцями відповідно до дидактичного правила: від відомого до невідомого. Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу значно полегшує засвоєння учнями наукових понять та закономірностей, є могутнім джерелом знань і виховання юних науковців.

В кінці першого і другого року навчання планується проведення краєзнавчих науково-дослідницьких експедицій по рідному краю. Учні вивчають особливості рідного краю та збирають цінні матеріали для своїх науково-дослідницьких робіт.

Другий рік навчання передбачає продовження науково-дослідницької діяльності над своїми науковими темами. Частина науковців готує свої наукові роботи до конкурсу-захисту. Тому програма предметних занять з юними науковцями включає важливі розділи економічної та соціальної географії світу, України та рідного краю. Вона зіставляє на основі ретельного аналізу програм з економічної та соціальної географії для вступників у вищі навчальні заклади і відповідає рівню та проблемам часу. Третій рік навчання передбачає велику науково-дослідницьку діяльність керівника наукової секції з учнями по закінченню написання наукових робіт, їх оформленню та підготовці до захисту на конкурсі-захисті науково дослідницьких робіт.

Предметні заняття передбачають для вивчення розділи по розширенню географічного кругозору з екологічної, рекреаційної та медичної географії.

Програма спрямована на творчу реалізацію особистості учня і може бути рекомендована для занять зі слухачами секції „Географія”

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Початковий рівень, I рік навчання

№ п/п	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Всього годин	Теорія	Практика
1.	Вступ. Необхідність розвитку безперервної діяльності учнів. Як вчити обдарованих	2	2	
3.	Принципи організації науково-дослідницької роботи учнів. Особистість керівника творчого об'єднання	2	2	
4.	Відкриття юних талантів та їх підготовка до вступу в МАН	2	1	1
5.	Етапи виховання юного науковця	2	1	1
6.	Визначення проблеми і вибір теми науково-дослідницької діяльності	2	1	1
7.	Методи наукових досліджень. Джерела географічних знань	5	2	3
8.	Методика написання науково-дослідницької роботи та підготовка до її захисту.	6	2	4
9	Географічне краєзнавство – розділ географічної науки:	87	44	43
	9.1 Вступ. Географічне положення краю. Історія утворення адміністративної одиниці			
	9.2 Геолого-тектонічна будова району. Загальна характеристика рельєфу краю.	12	5	7
	9.3 Кліматичні умови і чинники їх утворення. Кліматичні ресурси.	10	4	6
	9.4 Водні ресурси краю	12	5	7
	9.5 Рослинний світ краю	6	4	2
	9.6 Ґрунтовий покрив краю	12	8	4
	9.7 Тваринний світ краю	4	2	2

	9.8 Ландшафти краю	9	6	3
	9.9 Антропогенні ландшафти.	6	2	4
	9.10 Рекреаційні ресурси краю.	8	4	4
	9.11 Організація та проведення експедиції та польових досліджень.	4	2	2
10	Літня комплексна експедиція	Поза сіткою годин		
Всього годин:		108	55	53

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Планування роботи на новий навчальний рік. Організаційні питання

Самостійна робота керівника наукової секції в методичному кабінеті, бібліотеках, архівах, школах.

2. Вступ. Необхідність розвитку безперервної діяльності учнів. Як вчити обдарованих

Мета курсу – формування навичок самостійної науково-дослідницької роботи. Рівні на яких будується науково-дослідницька робота. Володіння термінологією навчальної дослідницької діяльності. Методи навчання обдарованих дітей. Розвиток творчих методів під час навчання в Малій академії наук. Характерні риси обдарованих дітей.

3. Принципи організації науково-дослідницької роботи учнів. Особистість керівника творчого об'єднання

Дослідницька діяльність учнів має продовження у подальшій науковій діяльності. Наукове дослідження – безперервний процес, який не можна виконати за декілька днів. Науково-дослідницька діяльність – обов'язково керований процес учителем-наставником. Необхідність поєднання керованої науково-дослідницької діяльності із самостійною діяльністю учня, формування його творчої особистості. Поєднання змісту дослідження з навчальною метою та питаннями сьогодення.

Призначення керівника творчого об'єднання. Основні завдання керівника на сучасному етапі. Складові педагогічної майстерності керівника. Що повинен знати і уміти керівник творчого об'єднання.

4. Відкриття юних талантів та їх підготовка до вступу в МАН

Відвідування шкільних навчальних закладів з метою пропаганди та значення Малої академії наук для учнів-старшокласників. Співробітництво з учителями географії. Аналіз результатів предметних олімпіад при методичних центрах освіти з метою запрошення обдарованих дітей до вступу в МАН.

Практичні заняття: проведення підготовчих, теоретичних і практичних занять для вступників в МАН.

5. Етапи виховання юного науковця

Формування дослідницьких якостей учня, здатного самостійно ставити перед собою задачі та знаходити оптимальні способи їх вирішення. Підготовка учнів до самоосвіти. Використання різноманітних засобів, прийомів і методів навчання: переказ тексту, короткий виклад ідей, користування довідковим матеріалом, візуальних проєктів, робота з візуальними джерелами, робота з додатковою літературою в бібліотеці, уміння робити доповідь, елементи роботи з рефератом, складання конспекту, складання тез, опрацювання інформації з Інтернету, особисте есе, робота з архівними матеріалами, співпраця з промисловими та науковими організаціями, аналіз зібраного матеріалу, написання науково-дослідницької роботи в системі МАН.

Практичні заняття: складання плану наукової статті, підготовка реферату, есе, тез, статті до місцевої газети. Використання архівних матеріалів. Аналіз зібраних наукових матеріалів з вибраної теми.

6. Визначення проблеми і вибір теми науково-дослідницької діяльності

Проблеми повинні відповідати інтересам учнів. При визначенні теми треба акцентувати увагу на те, що тема – це частина проблеми, це аспект, який допоможе розглянути цю проблему. Чітко окреслити межі дослідження, конкретизувати цілі, визначити об'єм роботи, яку необхідно виконувати для досягнення мети. Творчість науковця – це робота таланту. Визначити, що і в якій послідовності потрібно робити при написанні науково-дослідницької роботи.

Практичні заняття: визначення проблемних тем сьогодення. Як досягти мети дослідження; зіставлення плану дій науковця.

7. Методи наукових досліджень. Джерела географічних знань

Методи дослідження як прийом та способи пізнання об'єктів і явищ. Порівняльно-описовий метод, експедиційний, математичний метод моделювання. Використання новітньої комп'ютерної техніки. Джерела географічних знань: об'єкти природи та господарства, програми комп'ютерної підготовки, радіо і телебачення, підручники, географічна та інша література, довідники, настінні карти, атласи, путівники, туристичні карти, архівні матеріали, усні джерела.

Практичні заняття: розглянути окремі методи досліджень при вивченні конкретних об'єктів і явищ. Збір наукових матеріалів в архівах, бібліотеках, написання тематичних комп'ютерних програм.

8. Методика написання науково-дослідницької роботи та підготовка до її захисту

Визначення наукових тем. Складання змісту наукової роботи. Збір наукового матеріалу. Вибір основного матеріалу. Правила оформлення наукової роботи. Тези до науково-дослідницької роботи. Оформлення заяви та особистої анкети на конкурс-захист науково-дослідницьких робіт. Підготовка до захисту наукової роботи. Конкурс-захист науково-дослідницьких робіт.

Вибір нової теми наукового дослідження. Доопрацювання старих тем.

Практичні заняття: як підібрати актуальну наукову тему дослідження. Складання змісту наукової роботи по заданій темі. Особливості збору та відбору наукового матеріалу. Правила оформлення наукової роботи: загальні вимоги, нумерація ілюстрацій, посилання, список використаних джерел, додатки. Тези до наукової роботи. Оформлення заявки і особистої анкети. Захист науково-дослідницької роботи. Коли слід вибирати нову тему, коли доопрацьовувати стару тему наукових досліджень.

9. Географічне краєзнавство – розділ географічної науки

9.1 Вступ. Географічне положення краю. Історія утворення адміністративної одиниці

Поняття „краєзнавство”. Дослідження і дослідники краю. Джерела знань про свій край. Методи краєзнавчо-пошукової та краєзнавчо-дослідницької діяльності. Географічне положення краю (адміністративного району). Його оцінка. Місце в регіоні, країні, світі. Історія утворення адміністративної одиниці.

Практичні заняття: зробити карту-макет свого краю. Зібрати й узагальнити у вигляді довідника відомості про краєзнавців краю.

9.2 Геолого-тектонічна будова району

Загальна характеристика рельєфу краю

Геолого-тектонічна будова району. Етапи формування природи краю. Найпоширеніші гірські породи. Відслонення. Геологічна колонка. Корисні копалини, поширення і використання. Охорона надр.

Місцеві форми рельєфу. Способи вивчення характеру місцевості. Макро- і мікро форми рельєфу, причини їх формування. Антропологічний фактор рельєфоутворення. Вплив рельєфу на формування природних особливостей краю.

Практичні заняття: створення геологічної та тектонічної карт району на підставі карт-атласів. Нанесення на контурну карту району розміщення основних видів корисних копалин. Опис геологічних відслонень. Опис найтипівіших форм рельєфу.

Творчі роботи: вести спостереження за розвитком ерозійних процесів у межах околиць свого населеного пункту. Розпочати складання „Енциклопедії несприятливих явищ району(краю). Рельєф і геологія” .

9.3 Кліматичні умови і чинники їх утворення Кліматичні ресурси

Розкрити кліматичні умови краю та кліматотворчі чинники. Пори року та їх особливості. Кліматичні та агрокліматичні ресурси. Несприятливі кліматичні явища, можливості їх передбачення. Спостереження за погодою. Визначення типів погоди й побудова графіка.

Практичні роботи: узагальнення й побудова графіків сезонних спостережень за погодою. Створення карти поширення типів погоди(з додатком рози вітрів, графіка кількості опадів, дії типів повітряних мас, розподілу сонячної радіації, поширення несприятливих кліматичних явищ). Створення карти кліматичних ресурсів району. Створення агрокліматичної карти району (краю).

Творча робота: продовжити складання „Енциклопедії несприятливих явищ району. Погода”.

9.4 Водні ресурси краю

Поверхневі води. Густота річкової сітки. Живлення та режим річок. Основні річки. Озера та їх генетичні типи. Штучні водойми. Підземні води, їх розподіл. Мінеральні води та закономірності їх поширення. Бальнеологічне значення підземних вод. (Чорне море. Особливості походження та природа. Береги, гідрохімічний та гідрологічний режим, біологія. Проблеми Чорного моря та шляхи їх розв'язання).

Проблеми раціонального використання водних ресурсів у районі. Охорона їх від забруднення. Водокористування. Водні кадастри.

Практичні роботи: створення карт:

а) гідрологічна сітка краю;

б) поширення типів вод залежно від мінералізації;

в) перспективи рекреаційної та бальнеологічного використання водних ресурсів району (проект). Визначення витрати води річки. Етапи дослідження та опису водних об'єктів.

Творча робота: дослідити екологічний стан водного об'єкту. Проведення Акції „Мертва зона”(вивчення забрудненості берегів водних об'єктів).

9.5 Рослинний світ краю

Закономірності поширення рослинного покриву на території району. Рослинні угрупування. Ліси та лісосмуги, їх значення для господарства району. Найтиповіші представники рослинного світу в районі. Лікарські рослини. Ендемінге. Рослини Червоної книги. Вплив господарської діяльності на рослинний світ. Охорона й відтворення рослинного світу.

Практичні роботи: складання карти поширення рослинних угрупувань у межах району. Створення карти поширення рослин занесених до Червоної книги України та карти поширення лікарських рослин. Карта змін рослинності під впливом людської діяльності (у тому числі й знищення лісосмуг). Опис ділянки лісу.

Творчі роботи: складання довідників „Лікарські рослини краю”, „Представники Червоної книги”. Створення карти природоохоронних зон району(у тому числі й перспективних).

9.6 Ґрунтовий покрив краю

Фактори ґрунтоутворення в районі. Закономірності розподілу ґрунтового покриву району. Опис основних типів ґрунтів. Ґрунтовий профіль. Карта ґрунтів району. Зміна ґрунтового покриву під впливом господарської діяльності людини. Земельні ресурси району. Раціональне використання та проблеми охорони й відновлення ґрунтів. *Практичні роботи:* створення карти ґрунтів району. Опис ґрунтових розрізів на місцевості. За результатами опису побудувати діаграму земельних ресурсів району і пояснити їх.

Творчі роботи: створення карти екології ґрунтів району. Вплив антропогенних факторів на стан ґрунтів краю (у тому числі й найближчого оточення).

9.7 Тваринний світ краю

Основні представники тваринного світу. Фауністичний склад лісів, лісосмуг, степів, полів, водойм. Роль людини у збереженні та відтворенні тваринного світу району. Тварини, занесені до Червоної книги. Акліматизація тварин та її значення. *Практичні роботи:* створення карти поширення тварин у межах району (окремо виділити тварин, занесених до Червоної книги України). Карта міграції птахів. Створення карти природоохоронних зон району (продовження роботи).

Творчі роботи: створення довідників „Представники тваринного світу району” та „Тварини району занесені до Червоної книги”, „Птахи, що зимують в районі вашого проживання”.

9.8 Ландшафти краю

Умови формування і розвитку ландшафтів краю. Взаємодія чинників і компонентів, що формують ландшафти краю. Типи ландшафтів та їх географія. Район у системі фізико-географічного районування України та області. Вплив господарської діяльності людини на ландшафти.

Охорона природи й екологічна ситуація в районі. Поняття про геоекоекологічну систему. Категорії природно-заповідного фонду району. Моніторинг навколишнього середовища регіону. Основні заходи щодо раціонального використання і охорони навколишнього середовища.

Практичні роботи: створення карти ландшафтів свого краю (із включенням додатку ландшафтів у межах свого населеного пункту). Побудова фізико-географічних профілів певних територій.

Творчі роботи: створення карти туристично-рекреаційного використання території краю (з додатком перспективних проектів та схем туристичних маршрутів по району). Конференція-захист науково-дослідницьких картографічних та довідниково-енциклопедичних робіт учнів „Природа і Я”.

9.9 Антропогенні ландшафти

Ландшафти та людство. Критерії виділення антропогенних ландшафтів. Основні напрями досліджень антропогенних ландшафтів у регіонах України. Антропогенні ландшафти Причорномор'я: сільськогосподарські (польові, садові, лучно-пасовищні) сельбищні, водні антропогенні, промислові, рекреаційні та природоохоронні, транспортні та обслуговуючі. Антропогенні ландшафти своєї місцевості, області.

Практична роботи: складання порівняльної характеристики промислових та сельбищних антропогенних ландшафтів.

Творча робота: необхідність вивчення цілісності і взаємозв'язку природних компонентів під час впливу людини на природно-територіальні комплекси.

9.10 Рекреаційні ресурси краю

Рекреаційна географія як наука, її завдання та роль у розвитку суспільства. Створення і класифікація рекреаційної діяльності.. Основні

напрями рекреаційно-географічних досліджень в Україні. Класифікація рекреаційних ресурсів, оцінка рівня їхньої якості й придатності для використання на території краю. Планування освоєння й розвитку рекреаційної території регіону. Ознайомлення з рекреаційними ресурсами України та рідного краю.

Практичні робота: складання схеми, структури рекреаційної діяльності людини. Опис місцевих природних і соціально-економічних реакцій ресурсів. Нанесення на контурну карту рекреаційних об'єктів рідного краю.

Творчі роботи: складання характеристики за літературними джерелами одного з рекреаційних об'єктів краю. Складання програми та розробка маршруту по рідному краю.

9.11 Організація та проведення експедиції та польових досліджень

Джерела та методика фізико-географічних досліджень. Принципи підготовки експедиції: наукова підготовка і матеріали забруднення. Основні види польових досліджень: ведення особистих досліджень опитування населення, фіксація результатів спостереження та вимірювань, описи, графічні види робіт, фото- та кінозйомка. Збирання колекцій. Експедиційний та стаціонарний методи польових досліджень. Підготовка наукового та туристичного спорядження.

Практичні робота: визначення теми, завдань, строків краєзнавчої наукової експедиції. Розробка маршруту і програми. Вивчення правил ведення польової документації: польових зошитів, експедиційних щоденників, анкет.

Науково-дослідницька робота. Збір матеріалів для написання науково-дослідницьких робіт в Малій академії наук.

10. Літня комплексна експедиція

Учні повинні знати:

принципи організації науково-дослідницької роботи, формувати цілі наукових досліджень, порядок дій під час написання науково-дослідницької роботи, методику написання науково-дослідницької роботи, джерела географічної інформації.

Значення краєзнавства при вивченні географії та написанні науково-дослідницької роботи, як проводиться вивчення та опис географічних об'єктів, аналіз різних природних явищ, розділи, за якими ведеться

характеристика рідного краю, ресурси краю і їх використання, як організувати комплексну географічну експедицію по рідному краю.

Учні повинні вміти:

проводити самостійну науково-дослідницьку роботу, володіти термінологією навчальної дослідницької діяльності, визначати проблеми і вибрати тему дослідження, застосовувати різні методи наукових досліджень, написати навчально-наукову доповідь, реферат, звіт з дослідницької роботи, статтю в місцеву (шкільну) газету, правильно оформити науково-дослідницьку роботу, працювати з джерелами географічної інформації, в бібліотеках, архівах, захистити свою науково-дослідницьку роботу.

Застосовувати краєзнавчі знання при написанні науково-дослідницької роботи, зробити карту-макет рідного краю, характеризувати компоненти природних комплексів, правильно вивчати їх, наносити географічні об'єкти на контурну карту, вести спостереження та аналізувати природні об'єкти та явища, робити їх порівняльну характеристику, визначати вплив антропогенних факторів на природні комплекси рідного краю, цінити багатства і можливості краю, організовувати наукову екскурсію та експедицію по вивченні історико-географічних особливостей рідного краю.

НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Основний рівень, другий рік навчання

№ п/п	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Всього годин	Теорія	Практика
2.	Вступне заняття. Підсумки літньої комплексної експедиції	3	3	
3.	Науково-дослідницька діяльність учнів	3	3	
4.	Вступ у предмет. Загальні питання економічної і соціальної географії. Природні умови і ресурси.	3	1	
5.	Населення і трудові ресурси	3	1	
6.	Загальна характеристика господарства країни.	6	3	3

7.	Географія міжгалузевих комплексів.	10	5	5
8.	Економічна і соціальна географія України. Територія природні умови та ресурси, їх господарська характеристика.	8	2	6
9.	Населення і трудові ресурси.	6	4	2
10.	Загальна і галузева структура народногосподарського комплексу України, Миколаївщини.	20	12	8
11.	Економічна і соціальна географія світу. Сучасна політична карта світу.	12	8	4
12.	Географія світових природних ресурсів.	4	2	2
13.	Географія населення світу.	4	3	1
14.	Географія світового господарства. Загальна характеристика.	3	2	1
15.	Географія галузей світового господарства.	11	5	6
16.	Економіко-географічна характеристика країн світу.	8	2	6
17.	Підготовка до літньої комплексної експедиції.	4	2	2
18.	Літня комплексна експедиція			
Всього годин:		108	58	50

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

2. Вступне заняття. Підсумки літньої комплексної експедиції

Обговорення літньої експедиції (обмін думками, враженнями). Складання звіту про експедицію. Складання комплексних характеристик типових ландшафтів краю з ілюстраціями. Виготовлення макетів природних об'єктів. Конкурс на кращу доповідь про похід.

Завдання на новий навчальний рік.

Ознайомлення з особливостями економіко-географічної характеристики місцевості, поселення та методами економіко-географічних досліджень території.

3. Науково-дослідницька діяльність учнів

Уточнення та вибір наукових тем. Аналіз зібраних матеріалів для наукових робіт в літній комплексній експедиції. Збір наукових матеріалів в бібліотеках, архівах, господарських об'єктах, статистичних відділах.

Методика написання та оформлення науково-дослідницьких робіт.

Підготовка нових учнів до вступу в МАН.

Економічна і соціальна географія

4. Вступ у предмет. Загальні питання економічної і соціальної географії. Природні умови і ресурси

Предмет економічної і соціальної географії. Місце економічної і соціальної географії в системі природничих суспільних наук. Практичне значення і завдання економічної і соціальної географії.

Природні умови і ресурси. Природні зони, особливості їх формування і господарська характеристика.

Поняття "природні умови". Основні компоненти природних умов і їх вплив на господарську діяльність людини.

Природні ресурси — основа розвитку господарства. Природні ресурси — їх суть. Види природних ресурсів, вичерпні і невичерпні природні ресурси. Мінеральні ресурси, їх структура; паливно-енергетичні, рудні ресурси, хімічна сировина. Земельні ресурси, їх значення, структура і географія. Лісові ресурси, їх значення, особливості розміщення в різних природних зонах. Водні ресурси, особливості їх розміщення. Енергоресурси.

Природно-господарська характеристика морів, їх екологічні проблеми.

Практичні роботи: зіставлення схеми „Природні ресурси”. Порівняльна характеристика двох морів (за вибором). Вивчення по лекції корисних копалин.

Творча робота: зібрати інформацію для реферату. Господарське використання корисних копалин вашого краю.

5. Населення і трудові ресурси

Населення — основна продуктивна сила суспільства. Населення, дві важливі його особливості. Динаміка чисельності населення. Природний рух (відтворення) населення основні його показники: народжуваність, смертність та природний приріст. Темпи відтворення населення. Поняття про демографічну політику, особливості її проведення в країнах з різними типами відтворення населення. Механічний рух населення. Міграції населення, їх види і причини. Вплив міграцій на зміну чисельності населення, в тому числі міського та сільського.

Міське і сільське населення, особливості динаміки їх розселення. Структура міст за функціями та кількістю населення. Урбанізація. Агломерація. Розподіл населення за мовними ознаками (мовні сім'ї, групи).

Поняття "трудові ресурси", їх структура. Вплив відтворення населення на чисельність трудових ресурсів. Розміщення трудових ресурсів і його вплив на рівень забезпеченості окремих регіонів. Розподіл трудових ресурсів за видами зайнятості, галузями народного господарства. Основні проблеми зайнятості населення. Ринок праці. Безробіття, його основні види: структурне, регіональне. Проблеми професійної перекваліфікації кадрів.

Економічне районування — науковий метод територіальної організації виробництва.

Територіальний поділ праці, його зв'язок з суспільним поділом праці. Економічне районування, його суть. Економічний район, його визначення, об'єктивність формування. Типи районів і необхідність їх виділення. Галузева структура крупного економічного району (три групи галузей), комплексний економічний і соціальний його розвиток.

Практичні роботи: побудувати графік зміни кількості населення світу. Нанести на контурну карту основні напрямки міграції в світі.

Творча робота: зібрати статистичний матеріал по країнах, що мають найбільшу кількість населення в світі та зробити прогноз відносно кількості населення в цих країнах на 2050, 2100 роки.

6. Загальна характеристика господарства країни

Народногосподарський комплекс

Народногосподарський комплекс, його структура. Галузева структура народного господарства країни. Галузь народного господарства. Галузева структура матеріального виробництва і невиробничої сфери. Основні форми організації виробництва: концентрація, спеціалізація, комбінування і кооперування, їх суть. Основні показники визначення рівня економічного розвитку країни, району.

Територіальна структура господарства: промислові пункти, промислові пункти, промислові райони, промислові центри, промислові зони, територіально-виробничі комплекси (ТВК). Районні і локальні ТВК. Міжгалузеві комплекси, їх суть і значення.

Практичні роботи: порівняти окремі держави світу за рівнем економічного розвитку, використовуючи показники ВВП,ВНП,ІПР. Аналіз територіальної структури господарства певних територій та окремих держав світу.

Творча робота: зібрати статистичний матеріал і скласти карту господарського комплексу однієї з високорозвинених держав Європи.

5. Географія міжгалузевих комплексів

Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК)

Галузева структура комплексу, його значення в розвитку економіки країни, окремих галузей народного господарства. Паливно-енергетичний баланс, його структура в різних країнах і окремих регіонах. Умовне паливо. Енергетична цінність різних видів палива. Зміни структури паливного балансу, основні причини та обґрунтування паливно-енергетичного балансу. Значення окремих видів палива і електроенергії.

Паливна промисловість, її структура. Особливості різних видів палива. Способи добування палива. Їх вплив на собівартість палива. Особливості транспортування різних видів палива.

Електроенергетика. Значення і структура галузі. Основні типи електростанцій. Основні принципи розміщення ТЕС, ГЕС і АЕС. Структура виробництва електроенергії в різних країнах. Розвиток електроенергетики і екологічні проблеми.

Металургійний комплекс. Значення металургійного комплексу для розвитку країни, її окремих галузей. Галузева структура комплексу: гірничодобувна промисловість, чорна і кольорова металургія. Особливості чорної і кольорової металургії. Основна сировинна та паливна база цих галузей. Принципи розміщення основних галузей чорної та кольорової металургії.

Машинобудівний комплекс. Галузева структура машинобудівного комплексу. Провідна роль машинобудування в економіці країни. Спеціалізація і кооперування в машинобудівному комплексі, види спеціалізації. Основні групи галузей машинобудування, принципи їх розміщення. Географія основних галузей.

Хімічний комплекс. Значення комплексу. Сировинна база. Використання відходів різних виробництв. Комбінування хімічної промисловості з чорною і кольоровою металургією, нафтопереробною та іншими галузями промисловості. Структура хімічної промисловості. Принципи та особливості розміщення окремих галузей.

Лісопромисловий комплекс. Значення лісової промисловості. Структура галузі та принципи розміщення. Специфіка розвитку окремих галузей.

Будівельний комплекс. Роль комплексу. Галузева структура. Сировинна база та принципи розміщення основних галузей промисловості будівельних матеріалів.

Агропромисловий комплекс. Склад агропромислового комплексу (АПК), його суть і значення в народногосподарському комплексі. Основні проблеми розвитку агропромислового комплексу. Вплив природного і соціально-економічного факторів на розвиток і розміщення агропромислового комплексу.

Сільське господарство — основна сировинна база АПК. Галузева структура сільського господарства; рослинництво і його галузі; тваринництво. Принципи розміщення окремих галузей тваринництва.

Харчова промисловість, її значення і галузева структура. Принципи розміщення і географія основних галузей харчової промисловості.

Соціальний комплекс. Стан соціального комплексу та його значення. Сфера послуг, її значення. Зв'язок сфери послуг з матеріальним виробництвом. Сучасні проблеми сфери послуг. Відставання розвитку сфери послуг від сучасних вимог. Легка промисловість, її галузева структура. Сировинна база та принципи розміщення основних галузей легкої промисловості.

Транспортний комплекс. Значення транспортного комплексу, його галузева структура. Вплив природних умов, розміщення населення і виробництва на розвиток і розміщення транспорту. Особливості різних видів транспорту, основні показники роботи транспорту. Основні види вантажів, що перевозять різні види транспорту.

Практичні роботи: складання схеми галузевої структури господарства економічно розвиненої країни світу. Структура паливно-енергетичного балансу. Складання плану-характеристики міжгалузевого комплексу.

Творча робота: зібрати статистичний матеріал і зіставити схему паливно-енергетичного балансу одного з місцевих підприємств.

Частина II. Економічна і соціальна географія України

8. Територія, природні умови та ресурси, їх господарська характеристика

Економіко-географічне положення. Етапи формування території. Економіко-географічне положення. Розміри і конфігурація території. Місце України на економічній і політичній карті світу. Сучасний адміністративно-територіальний поділ. Господарська оцінка економіко-географічного положення.

Природні умови і їх господарська характеристика. Основні компоненти природних умов. Головні риси рельєфу України та його вплив на господарську діяльність. Кліматичні і агрокліматичні ресурси, їх вплив на спеціалізацію сільського господарства. Найважливіші ріки і озера України, їх розподіл і господарське використання.

Природні ресурси і напрямки їх раціонального використання. Мінеральні ресурси, їх структура. Корисні копалини і їх види. Географія паливних, рудних і нерудних) ресурсів. Економічна оцінка ресурсів корисних копалин. Земельні, водні і лісові ресурси України. Основні напрями раціонального використання природних ресурсів.

Природні зони, їх господарське значення. Природні зони України. Господарська характеристика лісової (Полісся), лісостепової і степової зон України.

Моря, їх народногосподарське значення і екологічні проблеми. Народногосподарське значення морів. Чорне море, його народногосподарська характеристика. Екологічні проблеми Чорного моря. Азовське море, його народногосподарська характеристика. Сучасні екологічні проблеми Азовського моря.

Практичні роботи: Складання типового плану-характеристики економіко-географічного положення країни. Нанесення на контурну карту показників і об'єктів, що характеризують економіко-географічне положення вашого краю. Порівняти дві природні зони України за типовим планом(за вибором).

Творча робота: розкрийте взаємозв'язки клімату, ґрунтів, рослинного і тваринного світу на прикладі степової природної зони. Яких заходів необхідно вжити для збереження родючості ґрунтів степової зони.

9. Населення і трудові ресурси України та Миколаївщини

Дві важливі особливості населення. Чисельність населення, особливості її динаміки. Природний рух (відтворення) населення: народжуваність, смертність і природний приріст. Основні демографічні проблеми України. Механічний рух населення. Міграція населення, її види і вплив на чисельність і структуру населення України. Статеві-вікова структура населення України. Міське і сільське населення. Міста, їх народногосподарське значення і структура. Урбанізація. Агломерація. Розміщення населення. Густота населення, її порайонні особливості.

Трудові ресурси, їх суть і структура. Розподіл трудових ресурсів України за видами зайнятості і галузями народного господарства. Рівень забезпеченості галузей народного господарства окремих районів і областей робочою силою. Ринок праці. Безробіття, його види.

Практичні роботи: Побудова графіка зміни кількості населення України та свого краю за певний період. Побудова секторної та стовпчикової діаграм національного складу населення України та Миколаївщині. Зробити карту населених пунктів свого краю за кількісним складом мешканців.

Творча робота: на підставі аналізу статистичних даних вашого населеного пункту зробити аналіз вікової, статевої структури населення. На підставі статистичних даних вашого місцевого Центру зайнятості та аналізу матеріалів преси простежити динаміку безробіття за останні 5 років. Зробити фотоальбом „Сучасне село: люди і їх заняття”.

10. Загальна і галузева структура народногосподарського комплексу (міжгалузеві комплекси) України, Миколаївщини

Народногосподарський комплекс і його структура Народногосподарський комплекс, його структура. Галузі народного господарства. Галузі матеріального виробництва і невиробничої сфери. Міжгалузеві комплекси.

Характеристика промисловості Народногосподарське значення промисловості. Структура промисловості України, Основні галузі промисловості України. Форми територіальної організації промисловості України.

Паливно-енергетичний комплекс. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), його суть. Структура ПЕК України. Паливно-енергетичний баланс (ПЕБ) України, особливості його структури. Зміни ПЕБ України і шляхи вдосконалення в перспективі. Паливна промисловість України, її місце в економіці, структура. Вугільна промисловість, її значення. Рівень розвитку і географія. Нафтова промисловість, її значення, сировинна база і географія. Рівень забезпеченості

України власною нафтою. Нафтопереробна промисловість, її потужність і географія. Основні нафтопроводи. Газова промисловість, її значення. Географія газової промисловості. Рівень забезпеченості потреб України. Основні газопроводи. Електроенергетика, її народногосподарське значення. Структура виробництва електроенергії в Україні. Теплові електростанції, принципи їх розміщення. Найбільші ТЕС України. Гідроелектростанції, їх географія. АЕС, їх значення та проблеми розвитку.

Металургійний комплекс. Значення металургійного комплексу, його галузева структура. Особливості і передумови розвитку чорної металургії. Принципи розміщення чорної металургії, основні центри. Особливості розвитку кольорової металургії, її сировинна база і географія основних галузей.

Машинобудівний комплекс. Місце машинобудування в народногосподарському комплексі України. Галузева структура машинобудування. Роль спеціалізації і кооперування в машинобудуванні. Основні групи галузей машинобудування, принципи їх розміщення і географія основних галузей.

Хімічний комплекс. Значення і роль комплексу. Оцінка сировинної бази. Галузева структура. Принципи розміщення і розвитку хімічної промисловості.

Лісопромисловий комплекс. Значення і структура комплексу. Принципи розміщення лісової, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості. Розвиток і розміщення окремих галузей. Перспективи розвитку галузі.

Агропромисловий комплекс. Поняття АПК, його склад і значення в народному господарстві. Проблеми розвитку. Сільське господарство — основна сировинна база АПК. Вплив природнокліматичних факторів на розвиток, і розміщення галузей сільського господарства. Загальна спеціалізація сільського господарства. Основні галузі рослинництва, принципи їх розміщення. Географія зернових, технічних культур, вирощування картоплі, овочів. Тваринництво, його галузева структура, принципи розміщення і географія окремих галузей. Харчова промисловість, значення і галузева структура. Принципи розміщення і географія основних галузей.

Будівельний комплекс. Галузева структура будівельного комплексу. Сировинна база та принципи розміщення цементної, скляної та інших галузей промисловості, географія цих галузей.

Транспортний комплекс. Значення комплексу, його галузева структура. Вплив природних умов і економічних факторів, розміщення населення, спеціалізації району та ін, на розвиток і розміщення транспорту. Особливості різних видів транспорту, основні показники роботи транспорту. Місце кожного виду транспорту

в транспортній системі України. Основні види вантажів, що перевозяться різними видами транспорту.

Географія залізничного, автомобільного, трубопровідного, водного транспорту.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Суть зовнішньоекономічних зв'язків. Зовнішня торгівля та її структура. Особливості територіальної організації зв'язків. Тенденції і проблеми розвитку.

Практичні роботи: складання схеми галузевої структури промисловості України, вашого краю, аналіз змін, які відбулися в ній за останні 10 років. Позначення на контурній карті основних районів видобутку корисних копалин України та Миколаївщини. Складання секторної діаграми. виробництва електроенергії різними видами електростанцій

Нанести на контурну карту сировинні бази, основних районів та центрів чорної та кольорової металургії.

Виділити найбільші машинобудівні райони і центри України.

Виділити райони розвитку хімічної промисловості України та визначте їх спеціалізацію. Охарактеризуйте екологічні проблеми цих районів.

Нанести на контурну карту розміщення поясів найважливіших сільськогосподарських культур України та Миколаївщини.

Визначити за картою шляхи сполучення України із країнами-сусідами.

Використовуючи економічні показники, охарактеризуйте товарну структуру зовнішньої торгівлі України, Миколаївщини.

Творча робота: використовуючи основні показники економічного потенціалу України, Миколаївщини, охарактеризуйте сучасний економічний етап та перспективи розвитку господарства України, Миколаївщини . Вкажіть головні, на вашу думку, шляхи реструктуризації промисловості в майбутньому.

Скласти картосхему сучасних промислових підприємств Миколаївщини та їх спеціалізацію.

Провести дослідження одного за вибором промислового підприємства.

Частина III. Економічна і соціальна географія світу

11. Сучасна політична карта світу

Політична карта світу. Етапи формування політичної карти світу. Розпад системи соціалізму. Формування нових політичних і економічних відносин України з іншими країнами світу.

Державний устрій країн світу. Типологія країн світу за рівнем економічного розвитку. Форми правління: Адміністративно-територіальний устрій країн. Міжнародні організації.

Сучасна політична карта Європи, Азії, Північної і Південної Америки, Африки, Австралії.

Практичні роботи: нанесення на контурну карту територій держав і їх столиць, виділення історико-географічних регіонів. Розміщення міжнародних організацій на катах світу.

Творча робота: використовуючи економічні показники ВВП, ВНП визначте рівні економічного розвитку окремих типів країн світу. Проведіть аналіз та зробіть висновки

13. Географія світових природних ресурсів

Географічне середовище як сфера взаємодії суспільства і природи. Природокористування раціональне і нераціональне.

Світові природні ресурси і головні регіони їх розміщення. Мінеральні ресурси (їх структура і особливості розміщення), земельні, водні, лісові і рекреаційні ресурси. Ресурси світового океану. Ресурсозабезпеченість країн світу.

Забруднення навколишнього середовища господарською діяльністю людини і екологічні проблеми людства та шляхи їх вирішення.

Практичні роботи: виконати порівняльну характеристику (оцінку) ресурсозабезпеченості двох окремих країн чи регіонів світу (за вибором) Нанести на контурну карту паливні корисні копалини світу. Визначте їх розміщення відносно країн чи регіонів світу найбільшого використання.

Творча робота: проаналізуйте статистичні показники ресурсозабезпеченості країн світу. Зробіть висновки чи є це основним фактором економічного розвитку країни.

12. Географія населення світу.

Населення — головна продуктивна сила суспільства. Природний і механічний рух населення. Кількість населення світу та його динаміка. Демографічна криза регіонів. Демографічна політика.

Нерівномірність розміщення населення Землі. Урбанізація — всесвітній процес. Міграції населення та їх причини. Основні напрями міграції населення світу.

Расовий і етнічний (національний) склад населення. Найчисленніші народи і мовні сім'ї світу. Регіони і країни світу, де проживають українці діаспори.

Практичні роботи: нанести на контурну карту найгустіше заселені території світу. Пояснити причини нерівномірного розміщення населення та причини його високої концентрації в окремих регіонах.

Побудуйте вікові піраміди для різних типів країн світу.

Творча робота: зробити порівняльну оцінку трудових ресурсів і зайнятості населення в основних сферах господарства країн та регіонів світу. Проаналізувати, чим відрізняється структура зайнятості країн різного типу?

Українська діаспора: особливості утворення та умови життя в різних регіонах світу. Зібрати фотоматеріали.

13. Географія світового господарства.

Світове господарство, етапи його формування. Міжнародний географічний поділ праці. Міжнародна економічна інтеграція та її проблеми.

Чинники і принципи розміщення виробництва та фінансів у сучасних умовах. Вплив НТР на галузеву структуру та розміщення виробництва.

Практична робота: нанести на контурну карту країни ЄС.

Творча робота: проаналізуйте, яке значення для розвитку господарства та населення України має вступ до ЄС. Наведіть конкретні приклади окремих держав, особливо бувших соціалістичних. Проаналізуйте вплив фінансових одиниць долара і євро на розвиток економіки та політичних відносин країн світу. Зібрати матеріали періодичних видань.

14. Географія галузей світового господарства

Географія промисловості світу та її структура. Головні риси розміщення та проблеми розвитку (паливної промисловості і електроенергетики, металургійної, машинобудівної, хімічної промисловості та ін.).

Географія світового сільського господарства та його структура. Головні риси розміщення та проблеми розвитку основних галузей рослинництва і тваринництва.

Географія світового транспорту: залізничного, автомобільного, йодного, повітряного і трубопровідного.

Зовнішньоекономічні зв'язки головних країн світу. Форми і сучасні тенденції.

Глобальні проблеми людства. Виникнення і суть глобальних проблем. Найважливіші проблеми сучасності: демографічна, екологічна, енергетична і продовольча, соціально-економічна відсталість країн третього світу, освоєння ресурсів Світового океану.

Практичні роботи: нанести на контурну карту країни-експортери нафти(ОПЕК). Зіставити схему географії виробництва і обміну енергоносіями в світовому господарстві. Проаналізувати таблиці економічних показників випуску окремих видів промислової продукції країн світу.

Зіставити діаграму земельних ресурсів світу. Нанести на контурну карту райони вирощування основних зернових культур.

Творча робота: підготовка дискусій по темах:

✓ проаналізуйте, які фактори визначили сучасний географічний малюнок промисловості світу? Чи може він змінитися в останні десятиліття?

✓ в'ясніть, якими морськими та повітряними шляхами реалізуються зовнішньоекономічні зв'язки України з США, Японією, Китаєм, Південною Америкою, Південною Африкою.

✓ зібрати матеріал по одній із глобальних проблем світу (за вибором).

16. Економіко-географічна характеристика країн світу.

(Дається за типовим планом з урахуванням спеціалізації кожної країни)

Типовий план характеристики. Загальна характеристика країн. Економіко-географічне положення, розміри території. Вплив економіко-географічного положення на розвиток господарства.

Природні умови та природні ресурси.

Населення і трудові ресурси, особливості розміщення і використання. Демографічні проблеми. Рівень урбанізації.

Загальна характеристика господарства. Промисловість та її структура. Характеристика основних галузей та їх географія.

Сільське господарство. Передумови його розвитку. Структура. Географія основних галузей рослинництва і тваринництва.

Транспорт, основні галузі, їх розміщення. Зовнішньоекономічні зв'язки.

Країни Європи:

а) Східної: Росія, Білорусь;

б) Західної: Німеччина, Великобританія, Франція, Італія. Країни Азії:

а) Східної: Японія, Китай;

б) Південної: Індія;

в) Північної: Казахстан;

г) одна з країн Середньої Азії (на вибір); одна з країн Закавказзя (на вибір).
Країни Америки: (реферати)

а) Північної: США, Канада;

б) Південної: Бразилія, Аргентина. Країни Африки:

одна з країн (на вибір).

Австралія, (реферати).

Практичні заняття: складання типового плану-характеристики країни.

Аналіз тематичних карт атласу при характеристиці окремих країн.

Використання та аналіз статистичних матеріалів країн, що вивчаються.

Творча робота: підготувати комплексну характеристику однієї з країн світу(за вибором) використовуючи сучасні форми географічної інформації в вигляді конкурсу-захисту перед аудиторією.

17. Підготовка до літньої комплексної експедиції

Програма роботи: тема, мета і завдання. Розробка маршруту експедиції. Перелік об'єктів для дослідження. Розподіл обов'язків між учасниками експедиції.

Підготовка наукового та туристичного спорядження. Особливості збору цінного матеріалу. Підготовка до творчого звіту експедиції.

18. Літня комплексна експедиція

Учні повинні знати:

- зміст географічних понять і термінів;
- принципи і програмні форми розміщення галузей промисловості, сільського господарства, транспорту;

- країни світу, економічні райони, особливості і перспективи розвитку їх господарства, специфіку взаємозв'язків між країнами, людини і природи;
- особливості природних і трудових ресурсів країн світу;
- структуру і розміщення галузей господарства України та своєї області;
- політичну карту світу.

Учні повинні вміти:

- ▶ читати географічні карти, картограми, картодіаграми;
- ▶ аналізувати статистичні матеріали і роботи на їх основі висновки;
- ▶ читати і викреслювати схеми виробничих і територіально-виробничих зв'язків;
- ▶ використовуючи типові плани, зіставляти галузеві та комплексні економіко-географічні характеристики, в тому числі і порівняльного характеру, країн, регіонів, економічних районів тощо;
- ▶ аналізувати політичні новини на карті світу;
- ▶ спостерігати за змінами компонентів природного та промислового комплексів під впливом людини та вміло давати географічний прогноз різних явищ;
- ▶ вміло користуватися літературними джерелами географічних знань;
- ▶ давати характеристику зовнішніх економічних зв'язків України і своєї області з іншими регіонами та країнами світу.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
Вищий рівень, III рік навчання

№ п/п	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Всього годин	Теорія	Практика
1.	Планування роботи на новий навчальний рік. Організаційні питання.			
2.	Підсумки літньої комплексної експедиції	3	1	2
3.	Науково-дослідницька діяльність з учнями (протягом навчального року)	6	2	4
4.	Взаємодія людини і природи Екологічна географія 4.1. Екологія-наука про взаємодію людини та довкілля. 4.2. Геоecологічна ситуація на Україні, Миколаївщині. 4.3. Природоохоронні комплекси 4.4. Моніторинг довкілля	41 6 15 12	22 2 10 6	19 4 5 6
5.	Рекреаційна географія 5.1. Вступ. Рекреаційна діяльність суспільства. 5.2. Умови і ресурси розвитку рекреаційної діяльності і туризму. 5.3. Характеристика рекреаційного господарства України та Миколаївщини. 5.4. Характеристика основних	38 2 6 12	16 1 3 4	22 1 3 8

6.	Природа та здоров'я людини. Медична географія	20	9	11
	6.1. Вступ. Короткі відомості з історії медичної географії. Основні поняття медичної географії.	4	2	2
	6.2. Головні закономірності просторового розподілу захворювань. Географія окремих захворювань.	8	4	4
	6.3. Географія найбільш поширених та вивчених захворювань населення України та Миколаївської області	6	2	4
7.	Підсумки науково-дослідницької діяльності	3	1	
Усього годин:		108	50	58

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Планування роботи на новий навчальний рік.

Організаційні питання

Робота керівника наукової секції в методичному кабінеті, бібліотеках, архівах, наукових установах. Складання плану роботи на новий навчальний рік.

Уточнення списку учнів, що планують захищати свої науково-дослідницькі роботи в новому навчальному році.

2. Підсумки літньої комплексної експедиції

Оформлення звіту літньої експедиції. Аналіз, систематизація, обговорення зібраних матеріалів для науково-дослідницьких робіт. Складання комплексних характеристик природних, соціальних та господарських об'єктів рідного краю. Особисті враження від експедиції. Перші дослідження та відкриття.

Оформлення фотогазети, підготовка кінофільму та виступів до прес-конференції за підсумками літньої експедиції.

3. Науково-дослідницька діяльність з учнями

(протягом навчального року)

Відвідування, вивчення і збір матеріалів у місцевих архівах, статистичних управліннях, бібліотеках, музеях, відділах охорони природи, заповідних об'єктах, на метеостанції, земпроекті, геологорозвідувальному інституті, обсерваторії, місцевому зоопарку, гідро постах, промислових і сільськогосподарських підприємствах та установах.

Аналіз, систематизація, обговорення , первинна презентація , визначення напрямків подальшої діяльності учнів.

Оформлення науково-дослідницьких робіт, підготовка їх до конкурсу-захисту. Науково-дослідницька діяльність учнів після закінчення школи.

Практичні роботи: Зіставлення типових планів характеристики промислового чи сільськогосподарського підприємства, наукової установи, заповідного об'єкта. Підготувати комплексну характеристику одного з підприємств краю.

Накреслити загальну схему формування олійно-жирового комплексу, показати зв'язки його з рослинництвом, тваринництвом, іншими галузями харчової промисловості, машинобудування, трудовими ресурсами місцевості.

Аналіз статистичних матеріалів місцевого гідро поста.

Нанесення по контуру існуючі та перспективні рекреаційні і туристичні зони рідного краю.

Робота над оформленням науково-дослідницьких робіт учнів. Виготовлення наочності і необхідних матеріалів для захисту наукової роботи. Написання тез. Оформлення заявки і анкети та своєчасна їх подача в місцеві управління освіти. Підготовка до захисту і захист науково-дослідницьких робіт.

Творчі роботи: провести прес-конференцію на тему: «Проблеми і перспективи розвитку машинобудування у вашому регіоні».

Підготувати реферати з теми «Заповідні території Миколаївщини».

Проаналізувати матеріали надані на метеостанції, підготувати доповідь «Зміни клімату на Миколаївщині в останні роки». Зробити фотоальбом «Промислові підприємства мого міста» Складання словника мікро топонімів рідного краю.

4. Взаємодія людини і природи. Екологічна географія

4.1. Екологія - наука про взаємодію людини та довкілля

Структура сучасної екології. Навколишнє середовище і його фактори. Поняття екосистеми, абіотичні і біотичні компоненти екосистеми. Вплив людини на екосистеми. Раціональне використання та охорона природних умов і природних ресурсів: мінерально-сировинних, кліматичних, земельних, біотичних, рекреаційних.

Проблеми охорони природних систем Чорного і Азовського морів та водних ресурсів України та рідного краю.

Практичні заняття: систематичне зображення людської діяльності та ступеня антропогенного впливу на довкілля.

Характеристика особливостей екосистеми на прикладі лісового масиву. Мар'їн гай. Виділення чинників формування та розвитку екосистем.

Класифікація природних багатств рідного краю та особливості їх використання.

Вивчення колекцій гірських порід та корисних копалин.

Творча робота.: за результатами екскурсії на Ольшанський цементний завод провести прес-конференцію: «Характеристика впливу господарської діяльності людини на довкілля на прикладі цементного виробництва». Проаналізувати етап та ступінь впливу на природні компоненти.

4.2. Геоекологічна ситуація на Україні, Миколаївщині

Забруднення довкілля: біологічні, хімічні, електромагнітні, теплові тощо. Вплив господарської діяльності людини на природні умови і природні ресурси. Райони найбільшого забруднення довкілля на території України та Миколаївщини. Чинники, що зумовлюють кризову геоекологічну ситуацію в Україні.

Практична робота: Схематичне зображення забруднень та їх вплив на природне середовище (наслідки, зміни в екосистемі). Аналіз чинників, що

негативно впливають на довкілля. Нанесення на контурну карту районів екологічних катастроф та забруднень.

Творчі роботи: Круглий стіл: «Аналіз даних Екологічного вісника «Наш край» про захворювання населення на Миколаївщині»

Ділова гра: «Чорне море, екологічний етап, проблеми та шляхи вирішення».

4.3. Природоохоронні комплекси

Необхідність охорони природи. Закон про охорону природи. Червона книга України. Природно-заповідні об'єкти України та Миколаївщини: природні та біосферні заповідники, природні національні та регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні зоологічні парки та парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва. Державний кадастр природно-заповідного фонду.

Практичні заняття: Вивчення Червоної книги рідного краю. Ознайомлення та нанесення на контурну карту природоохоронних об'єктів України та Миколаївщини.

Творчі роботи: Виготовлення фотоальбому: «Природно-заповідні об'єкти Миколаївщини». Конкурс на кращу фотографію «Найкращі місця рідного краю».

4.4. Моніторинг довкілля

Система спостережень і контролю за станом довкілля, прогнозування змін, прийняття рішень щодо регулювання природо господарювання. Моніторинг глобальний, регіональний, місцевий (локальний) Станції моніторингу навколишнього середовища, програми і методики спостереження.

Промислово-технологічні , агро меліоративні і агротехнічні, водолісогосподарчі, урбаністичні (містобудівні), рекреаційні заходи, заходи запобігання негативному впливу і ліквідації забруднень від транспортних засобів.

Обов'язкова екологічна експертиза проектів використання території і господарювання.

Управління процесами в біосфері, перспективи та шляхи вирішення екологічних проблем.

Практична робота:

Екскурсії у заповідники, заказники, лісництва, місцеві відділи охорони природи з метою ознайомлення з їх діяльністю; на промислові підприємства для ознайомлення з очисними спорудами. На сільгосп підприємства з метою ознайомлення з господарською діяльністю та методами господарювання.

Творчі роботи: Диспут: «Особливості здійснення контролю за станом повітря і води в м. Миколаєві». Опрацювати матеріали місцевих установ.

Круглий стіл: Рекомендація природоохоронних заходів, які необхідні в різних природних і природногосподарських районах України та рідного краю».

5. Рекреаційна географія

5.1. Рекреаційна географія як наука, її завдання та роль у розвитку суспільства.

Місце в системі географічних наук. Історія розвитку рекреаційної географії. Основні завдання науки та її конструктивне значення.

Рекреаційна діяльність суспільства. Рекреаційне районування. Рекреаційні потреби, попит, рівень їх задоволення. Структура і класифікація рекреаційної діяльності.

Особливості, структура та географія масового туризму.

Основні напрями рекреаційно-географічних досліджень в Україні.

Практична робота: Складання схеми структури рекреаційної діяльності людини.

Творча робота: Розробка туристсько-краєзнавчого маршруту по рідному краю.

5.2. Умови і ресурси розвитку рекреаційної діяльності і туризму

Класифікація рекреаційних ресурсів, оцінка рівня їхньої якості й придатності для використання.

Природні рекреаційні ресурси (кліматичні, бальнеологічні, водні, рослинні, ландшафтні та інші). Вплив компонентів природи на організм людини.

Антропогенні (соціально-економічні) рекреаційні ресурси

(об'єкти культури, пам'ятки історії, архітектури, археології, етнографії: місця пов'язані життям, перебуванням видатних людей, і ті, де відбувалися визначні історичні події.

Територіальні рекреаційні системи, чинники їх формування, типи, етапи розвитку. Компоненти територіальної структури рекреаційної галузі

(рекреаційні пункти, центри, вузли, райони). Технологія використання рекреаційних територій. Ступінь насичення території України та Миколаївщини екскурсійно-пізнавальними об'єктами

Планування освоєння і розвитку рекреаційних територій в Україні та рідному краю.

Практичні роботи: Складання схеми територіальної структури рекреаційної галузі.

Складання характеристики за літературними джерелами одного з рекреаційних районів України чи Миколаївщини.

Творча робота: Конкурс проектів: розробка туристсько-краєзнавчого маршруту по місту Миколаєву.

5.5. Характеристика рекреаційного господарства України та Миколаївщини

Рекреаційні ресурси України. Основні рекреаційні зони України: Кримська, Одеська, Азовське узбережжя, Дніпровсько-Дністровське, Придніпровська, Кримська. Рекреаційно-кліматичні зони України: Західний, Центральний, Східний, Південний, Кримський, Закарпатський. Миколаївщина в системі рекреаційного господарства України. Сучасний етап, проблеми і перспектива розвитку рекреаційної галузі та міжнародного туризму в Україні та рідному краї.

Практичні роботи: Позначення на контурній карті основних рекреаційних зон, районів України, Миколаївщини. Ознайомлення з найближчими ресурсними пунктами. Нанесення на контурну карту основних туристичних маршрутів в Україні та Миколаївщині.

Творча робота: Конкурс проектів « Сучасний етап та перспективи розвитку Очаківської рекреаційної зони відпочинку та оздоровлення».

5.4. Характеристика основних рекреаційних регіонів світу

Європа як головний регіон розвитку рекреаційної діяльності і міжнародного туризму. Основні зони, райони, центри, пункти й туристичні маршрути.

Розвиток рекреацій і міжнародного туризму в Північній і Латинській Америці, Азії, Африці, Австралії та Океанії.

Характеристика окремих держав як центрів високого розвитку рекреаційної діяльності та туризму в світі.

Основні зони, райони, центри, пункти і туристські маршрути.

Практична робота: Нанесення на контурну карту основних рекреаційних зон, районів і міжнародних туристичних маршрутів світу. Місце України на міжнародних туристичних маршрутах.

Творча робота: Конкурс проектів: розробка туристсько-краєзнавчих маршрутів по вивченню типових природних комплексів в різних країнах та регіонах світу.

6. Природа та здоров'я людини

Медична географія

6.1. Вступ. Короткі відомості з історії медичної географії.

Основні поняття медичної географії

Медична географія як наука, її завдання та роль у розвитку суспільства, місця в системі географічних та медичних наук.

Практичне спрямування медичної географії. Методи досліджень: медико-географічні описи, лабораторні дослідження, історичне зіставлення та порівняння, картографування, статистичний, математико - картографічний. Інформація для медико-географічних досліджень, шляхи її добування.

Основні етапи розвитку медичної географії. Створення комісії з медичної географії в Географічному товаристві (1954 р.)

Визначні досягнення у сфері медичної географії вітчизняних вчених та за кордоном. Центри медико-географічних досліджень в Україні.

Захворюваність. Географія захворюваності. Тривалість життя людей у різних регіонах. Інтенсивність та стандартизовані показники захворюваності

населення. Методика їх обчислення. Класифікація захворювань. Медико-картографічне картографування.

Практичні роботи: Обчислення статистичних показників захворюваності населення.

Складання статистичних карт захворюваності населення.

Творчі роботи: Зібрати матеріал .Значення російських морських експедицій у розвитку медичної географії. Відвідування Миколаївської обласної дитячої лікарні з метою збору статистичної інформації по дитячих захворюваннях в області.

6.2. Головні закономірності просторового розподілу захворювань.

Географія окремих захворювань

Захворюваність як показник якості навколишнього середовища. Структура та чинники захворюваності. Географія захворювань, пов'язаних з географічними чинниками (тепловий «удар», злякисні пухлини шкіри, серцево-судинні захворювання, гірська хвороба).

Географія хвороб, зумовлених геохімічними чинниками (біогеохімічні ендемії – ендемічний зоб, карієс, флюороз тощо)

Географія хвороб, що спричиняються особливостями харчування (цинга, пухлини системи травлення)

Хвороби, викликані отруйними речовинами та алергенами тваринного і рослинного походження (отруєння).

Хвороби, що поширюються в наш час (туберкульоз, СНІД тощо).

Вчення про природні осередки захворювань Є.Н.Павловського.

Захворювання, викликані живими збудниками.

Антропогенна зміна умов середовища та пов'язана з ц збільшення захворюваності людей. Аварії та катастрофи.

Практичні роботи: Складання схеми чинників географії захворювань населення.

Аналіз статистичних показників тривалості життя та захворювань на території України.

Творча робота: Відвідування Миколаївської обласної лікарні для дорослих з метою збору статистичної інформації по захворюваннях дорослого населення в області.

6.3. Географія найбільш поширених та вивчених захворювань населення України та Миколаївської області

Природні та соціальні чинники виникнення захворювань в Україні та Миколаївщині. Структура захворюваності населення України та краю. Найбільш поширені захворювання: злоякісні пухлини, серцево-судинні захворювання, інфекції.

Географія та ареали поширення захворювань

Практичні заняття: Складання карт поширення захворювань.

Екскурсія до санепідемстанції.

Екскурсія до місцевого санаторію.

Творча робота: Конференція на тему: «Практичне спрямування медичної географії»

7. Підсумки науково-дослідницької діяльності

Узагальнення та підсумки вивченого матеріалу.

Аналіз і оцінка науково-дослідницьких робіт. Творчі досягнення. Науково-дослідницька діяльність після закінчення школи.

(проводиться у вигляді конференції)

Учні повинні знати:

- цілі, завдання і значення науково-дослідницької діяльності в Малій академії наук;
- як формуються навички самостійної науково-дослідницької роботи;
- сучасні джерела географічної інформації, методи географічних досліджень;
- методика підготовки і захисту науково-дослідницької роботи;
- цілі і завдання екологічної, рекреаційної та медичної географії;
- зміст географічних понять і термінів;
- вплив господарської діяльності людини на екосистеми;
- умови використання вичерпних корисних копалин;
- наслідки забруднення довкілля;
- як оцінювати екологічний стан природних об'єктів;
- райони найбільшого забруднення довкілля на території України;

- правила поведінки в природі;
- основи рекреаційного природокористування та структуру галузі;
- рекреаційні природні об'єкти;
- технологію використання рекреаційних територій;
- сучасний стан і проблеми рекреаційної галузі України та Миколаївської області;
- основні зони, райони, ареали, центри туристські маршрути в різних регіонах світу;
- місце медичної географії в системі географічних та медичних наук, її роль у суспільстві;
- райони та закономірності поширення основних захворювань населення;
- як збираються та аналізуються статистичні матеріали захворюваності населення;
- причину та географію найпоширеніших захворювань своєї області та місця проживання.

Учні повинні вміти:

- * пояснити на якому рівні повинна будуватися науково дослідницька робота в Малій академії наук;
- * визначити проблему і вибрати тему наукового дослідження;
- * користуватися джерелами географічної інформації;
- * сучасними методами наукових досліджень;
- * написати, правильно оформити і захистити науково-дослідницьку роботу;
- * описувати природні комплекси та розкривати зв'язки між природними компонентами;
- * аналізувати вплив людини на розкриття зв'язку між природними компонентами;
- * аналізувати вплив людини на природні комплекси;
- * розкривати проблеми нераціонального користування природними багатствами;
- * пояснювати основні забруднювачі довкілля рідного краю;
- * складати схеми структуру рекреаційної діяльності людини;
- * визначати ступінь насичення території України та рідного краю екскурсійно-пізнавальними об'єктами;
- * складати характеристики рекреаційних районів світу;
- * наносити на карту туристські маршрути світу, України, рідного краю;
- * розробляти туристсько-краєзнавчі маршрути;
- * обчислювати показники захворюваності, смертності;
- * складати карти захворюваності населення;
- * пояснювати структуру та чинники захворюваності;
- * аналізувати структуру захворюваності населення України, Миколаївщини;

- * збирати статистичні дані під час екскурсії;
- * робити підсумки та висновки вивченого.

Література:

1. Нікітіна І.П. і др. Науково-дослідницька діяльність учнів – Х., вид-во „Основа”, 2006
2. Леонтович А.В., Саввичев А.С. Рекомендации по написанию исследовательских работ // Материалы Всероссийского конкурса юношеских исследовательских работ им. В.И. Вернадского. – М., 2000
3. Рудницька О.П. Основи педагогічних досліджень – К., Експрес-об`ява, 1998
4. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня – К., Редакція „Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України”, 1999
5. Скалкова Я.В. и др. Методология и методы научно-педагогического исследования – М., Педагогіка, 1996
6. Голобородько В.В. Наукова робота учнів. Гнедашев В.М. Програма організації науково-дослідницької діяльності учнів – Х., Основа, 2005
7. Костриця М.Ю. Практикум з географічного краєзнавства. Посібник для вчителя – К., Радянська шк., 1981
8. Костриця М.Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі. Посібник для вчителя географії - К., Радянська шк., 1985
9. Чернишова Е.Я. Учебные экскурсии по географии (Из опыта работы) – М., Просвещение, 1980
10. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності – К., Знання, 2004
11. Географічна енциклопедія України. – т.1-3.- Київ, Українська енциклопедія, 1989-1993 рр.
12. Енциклопедія українознавства. – т. 1. Словникова частина – Львів, НТШ, 1993 р.
13. Літопис нескореної України. – Львів, Просвіта, 1994 р.

14. Масляк П.О., Шищенко П.Г.. Географія України, Київ , СМП “Аверс”, 2002 р.
15. Шаблій О.І., та інші. Соціально-економічна географія України – Львів, вид. “Світ”, 2002 р.
16. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці.-Київ, Наукова думка, 1996.
17. Заставний Ф.Д. Географія України.т - Львів. Видав-во “Світ”,1999.
18. Топчієв О.Г. Терміни і поняття в економічній географії. – К., Наукова думка, 1998.
19. Україна у цифрах у 2006 році. Короткий статистичний довідник. Київ, Консультант. 2005.
20. Яценко Б.П. Економічна і соціальна географія світу. – Київ, Вид-во “Гала” 2002.
21. Гладкий Ю.Н., Лавров С. Б., Економічна і соціальна географія світу, Москва, “Освіта” 1999.
22. Зарубіжні країни. Вип.-к 1999-2004рр. Редактор Бердичевський А.М., Запоріжжя, вид-во “Прем’єр”
23. Ломакін Б.К., Світова економіка, Москва, ЮНІ ТІ, 2002.
24. Сиротенко Н.Г., Менделєєв В. П. Мала енциклопедія країн. Москва, Торсінг, 2004.
25. Світова економіка. Економіка зарубіжних країн, під редакцією професора. Колосова В.П. Москва 2002.
26. Економіка зарубіжних країн, під редакцією Ю.Є. Козака, Київ ЦУЛ, 2004р.
27. Батлук В.А. Основы экологии и охрана окружающей среды – Л., Афиша, 2001
28. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Основи екології – К., 2004
29. Буркунський Б.В., Коваль Н.Г. Екологічні проблеми природокористування – К., 1995
30. Кучерявий В.П. Екологія – Львів, 2001

31. Микитюк О.М. и ДР. Экология человека – Х., ОВС, 2004
32. Савенков В.С. Природные и антропогенные источники загрязнения – М., Изд-во МГУ, 1991
33. Джигерей В.С. Основи екології та охорони навколишнього середовища – Л., 2001
34. Кербунов Ю.В. Экология Николаева – Н, 2006
35. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рационального прородоиспользования – К., Наук. думка, 1991
36. Любцева О.О. Ринок Туристичних послуг як об'єкт географії туризму// Український географічний журнал. - №1, 2003
37. Топчієв О.Г., Ван Ценшен Теоретичні і методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід// Український географічний журнал. - №4, 2004
38. Яценко Б.П. та ін. Індустріал національного туризму: проблеми формування та сучасний стан// Економічна і соціальна географія: Міжвідомчий наук. збірник – К., Вип.46, 1995
39. Воронов А.І. Медицинская география – М., МГУ – Вып.1, Общин вопросы, 1991
40. Шошин А.А. Основы медицинской географии – М., 1972
41. Чакмен А.В. География здоровья – М., Знание, 1991
42. Авцин А.Г. Введение в медицинскую патологию. – М., Медицина, 1999
43. Методичний вказівник до практичних занять з медичної географії та екології/ Укл. В.М. Гуцуляк, В.О. Шевченко – Чернівці, ЧДУ, 1998

Відомості про автора програми:

Федоренко Микола Іванович, учитель географії вищої категорії, учитель-методист ЗОШ № 11 Миколаївської міської ради, керівник секції „Географія” Миколаївського територіального відділення МАН, відмінник освіти України, удостоєний нагрудного знаку Василя Сухомлинського, медалі 10 років Незалежності України.

Домашня адреса:

м. Миколаїв, вул Китобоїв 6 кв. 64,

тел. 8(0512)21-59-62(дом.), 23-30-50 (роб.)